

Beleidsplan aanpak Eikenprocessierups

Van bestrijden naar beheersen

Gemeente Helmond

Inhoudopgave

Samenvatting	4
1. Inleiding	6
2. Huidige situatie	7
2.1 Beleid en context	7
2.2 Terugblik, trends en ontwikkelingen	8
2.3 Aanpak in 2022	10
2.4 Resultaten over 2022	11
2.5 Conclusies	15
3 Visie en strategie	16
4 Aanpak	18
4.1 Communicatie	18
4.2 Beheersen door natuurlijke plaagonderdrukking	19
4.3 Bestrijden waar nodig	21
4.4 Registratie, monitoring en jaarlijkse evaluatie	23
4.5 Samenwerking en innovatie	23
4.6 Kosten	23
Bijlage 1. Risicoanalyse	24
Bijlage 2. Definitie plaagdruk	27

Colofon

Versie 15 maart 2023

Vastgesteld door het college van burgemeester en wethouders op 28 maart 2023

Bronnen:

Leidraad beheersing eikenprocessierups, Kenniscentrum eikenprocessierups, 2022.

Rapportage beheerresultaten 2022 en beheeradvies 2023 van de eikenprocessierups in de gemeente Helmond, Terra Nostra 2023.

Fotografie:

gemeente Helmond, Pressvisuals.com

Samenvatting

Aanleiding

Sinds 25 jaar bestrijden we in Helmond de eikenprocessierups. Dit doen we omdat de eikenprocessierups gezondheidsklachten veroorzaakt.

In de jaren waarin we de eikenprocessierups bestrijden, hebben we een aantal belangrijke lessen geleerd:

- We hebben er rekening mee te houden dat de eikenprocessierups een vast onderdeel van de leefomgeving blijft, vergelijkbaar met de teek, de wesp en de mug;
- Preventieve bestrijding door het spuiten met een (biologisch) bacterie-preparaat is relatief goedkoop en effectief. Het heeft echter mogelijk negatieve effecten op de natuur. Daarom is het wenselijk om preventieve bestrijding zo snel als mogelijk (met het oog voor gezondheidsrisico's) af te bouwen.
- Continue verzamelen en analyseren van data is nodig voor beter inzicht in verwachte plaagdruk, om daar onze aanpak op af te stemmen;
- Essentieel is het samenwerken en delen van kennis en ervaring, als onderdeel van het kennisnetwerk van de provincie en met het Kenniscentrum eikenprocessierups.

Op basis van de inspecties en monitoring in 2022 en de landelijke trend is het aannemelijk dat de plaagdruk in 2023 net zo laag of lager is dan in 2022. 2023 lijkt dus een goed moment om te stoppen met preventieve bestrijding.

Visie

De eikenprocessierups en de gezondheidsklachten als gevolg van contact met de brandharen van de rups zijn een blijvend punt van aandacht. De meest duurzame manier om overlast van de eikenprocessierups te beperken is door herstel van de balans in de natuur.

Strategie

Onze aanpak van de eikenprocessierups in de openbare ruimte in Helmond omvat:

1. Omschakelen van bestrijden naar beheersen:
 - A. Beheersen door natuurlijke plaagonderdrukking
Dit omvat gelijktijdige inzet op:
 1. Stimuleren van meer variatie in boomsoorten
 2. Omvormen naar natuurlijke vegetatie
 3. Stimuleren van natuurlijke vijandenHiermee verlagen we de kans op een hoge plaagdruk.
 - B. Bestrijden (weghalen van nesten) in de omgeving van mens en dier waar nodig op basis van actuele risicoanalyse en plaagdruk
2. Registreren, monitoren en evalueren;
3. Proactief communiceren;
4. Samenwerken en innoveren.

Deze aanpak sluit aan bij de Leidraad beheersing eikenprocessierups 2022 van het Kenniscentrum Eikenprocessierups.

Kosten

De begrote kosten voor de beheersing van de eikenprocessierups volgens dit beleidsplan bedragen circa € 95.000 per jaar. Deze kosten dekken we uit het onderhoudsbudget. De werkelijke kosten jaarlijks sterk variëren, afhankelijk van de werkelijke plaagdruk. Hierover rapporteren we via de budgetcyclus. Risico bij afbouw van spuiten is een te lage inschatting van de plaagdruk. Consequentie kan zijn dat we meer curatief moeten bestrijden. En dat brengt hogere kosten met zich mee.

1. Inleiding

Aanleiding

Sinds 25 jaar bestrijden we in Helmond de eikenprocessierups. Dit doen we omdat de eikenprocessierups gezondheidsklachten veroorzaakt. In 2010 is het vigerende Bestrijdingsplan eikenprocessierups vastgesteld dat inzet op preventieve en curatieve bestrijding. Op basis van de strategie in dit plan spelen we jaarlijks in op de actuele plaagdruk en meldingen. En we doen (kleinschalig) proeven met nieuwe mogelijkheden om de plaag te onderdrukken. De bestrijding heeft de laatste decennia niet geleid tot vermindering van de eikenprocessierups. In tegendeel, de rups lijkt zich aan te passen aan de bestrijding.

Eén van de oorzaken is dat het natuurlijk evenwicht is verstoord waardoor natuurlijke vijanden zijn verdwenen. Ecologen en entomologen adviseren om in te zetten op natuurherstel, biodiversiteit en natuurlijke vijanden voor een beter resultaat. Herstel van het natuurlijk evenwicht vraagt een lange termijn aanpak. Dat brengt naar verwachting op termijn meer structurele en daardoor mogelijk ook goedkopere oplossingen.

Doel

Met dit beleidsplan zetten we in op natuurlijke plaagbeheersing om gezondheidsrisico's en overlast te beperken en om aantasting van beschermde natuur te voorkomen. Het rapport moet antwoord geven op de vraag: Hoe gaan we in Helmond de komende jaren overschakelen naar een aanpak die inzet op herstel van het natuurlijk evenwicht voor het beheersen van de eikenprocessierups?

Werkwijze

Dit plan is tot stand gekomen op basis van evaluatie van de huidige werkwijze door betrokken beheerders, wijkopzichters en aannemer. Ook is in 2022 door gespecialiseerde bedrijven onderzoek gedaan naar de plaagontwikkeling. Zo sluiten we zo veel mogelijk aan bij de Leidraad beheersing eikenprocessierups 2022 van het Kenniscentrum Eikenprocessierups (verder aangeduid met Leidraad). Voor een uitgebreide beschrijving van actuele informatie over alle aspecten van de eikenprocessierups en de beheersing ervan verwijzen we naar de Leidraad.

Leeswijzer

Dit beleidsplan begint met een terugblik op de werkwijze van afgelopen jaren. Op basis van de conclusies leggen we in hoofdstuk 3 de visie en strategie vast. Dit vertalen we in hoofdstuk 4 naar een concrete aanpak voor de communicatie, natuurlijke plaagonderdrukking, plaagbestrijding en monitoring.

2. Huidige situatie

2.1 Beleid en context

Juridisch kader (conform Leidraad)

Bij schade of overlast door de eikenprocessierups, is het de vraag of de beheerder of eigenaar van de boom waarin de eikenprocessierups leeft hiervoor verantwoordelijk is. De boombeheerder is in elk geval niet ook 'dierbeheerder' van de eikenprocessierups. Daarom is artikel 6:179 van het **Burgerlijk Wetboek** (BW) niet van toepassing. Daarin wordt de aansprakelijkheid voor schade door dieren geregeld. Het artikel ziet echter uitsluitend toe op dieren die iemands eigendom zijn en de boomeigenaar is niet de eigenaar van de daarop aanwezige rupsen. Voor beheerders geldt primair dat monitoring van de ontwikkeling van eikenprocessierups en het voldoende waarschuwen voor de aanwezigheid ervan de eerste eisen zijn voor zorgvuldig beheer. Dit is verder uitgewerkt in de Leidraad.

Ook op grond van de **Wegenwet** is er een verplichting tot onderhoud van openbare wegen. De wegbeheerder moet zorgen dat de weg (inclusief de bomen) in goede staat verkeert.

De **Wet Natuurbeheer** verbiedt het verstoren en aanrichten van schade aan andere soorten. Dit is ook van toepassing op de bestrijding van eikenprocessierupsen. Hoewel de wet geen voorwaarden stelt aan het toepassen van microbiële preparaten (zoals wij die toepassen bij de preventieve bestrijding), weten we dat deze preparaten schade kunnen aanrichten aan andere soorten dan de eikenprocessierups. Dit is met name het geval als er veel andere soorten rupsen aanwezig zijn. Ook andere soorten vlinderrupsen in de eik (en als gevolg van eventuele drift ook in de omgeving), die met het middel in aanraking komen omdat ze van de bespoten bladeren eten, kunnen schade ondervinden. Doordat rupsen onderdeel zijn van het voedsel van vogels en vleermuizen, kunnen deze populaties ook schade ondervinden van intensieve preventieve bestrijding met een niet-selectief middel, zoals dit bacteriepreparaat.

Bestrijdingsplan eikenprocessierups (Helmond 2010)

In 2010 is het vigerende Bestrijdingsplan eikenprocessierups vastgesteld dat inzet op preventieve en curatieve bestrijding en proactieve communicatie. Op basis van de strategie in dit plan spelen we jaarlijks in op de actuele plaagdruk en meldingen. Ook doen we (kleinschalig) proeven met nieuwe mogelijkheden om de plaag te onderdrukken. In de afgelopen jaren is de aanpak op basis van de jaarlijkse evaluaties steeds bijgesteld.

Samenwerking

Sinds enkele jaren wisselen we kennis en ervaring uit met de provincie en Brabantse gemeenten. Ook stemmen we onze aanpak af met rijkswaterstaat en buurgemeenten.

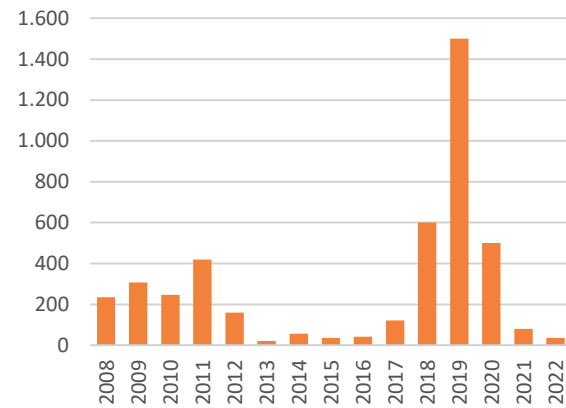

2.2 Terugblik, trends en ontwikkelingen

Al 25 jaar hebben we in Helmond te maken met de eikenprocessierups. Terugkijkend zijn een aantal trends en ontwikkelingen waarneembaar.

Meldingen

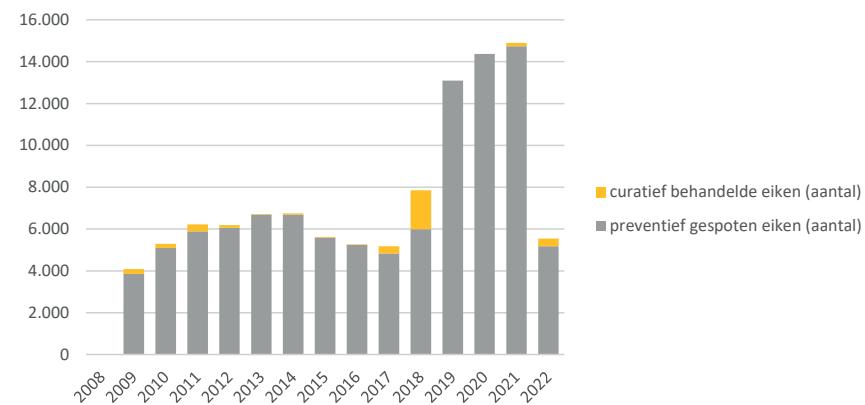
In onderstaand figuur is een ‘golfbeweging’ in het aantal meldingen over de afgelopen jaren zichtbaar. Deze loopt gelijk op met de plaagdruk over de jaren. Op basis hiervan lijkt de plaagdruk van de eikenprocessierups pieken en dalen te kennen met tussenpozen van circa 10 jaar.

Figuur 1. Aantal meldingen per jaar

Bestrijding

Onze aanpak van de eikenprocessierups hebben we de afgelopen jaren jaarlijks geëvalueerd en bijgesteld. Vanwege de enorme piek van de plaag in 2019, hebben we toen gekozen voor extra preventieve bestrijding. Daarbij zijn veel bomen 2 keer bespoten met een bacteriepreparaat. Om gezondheidsrisico's bij de snoeiploeg te voorkomen werden te snoeien bomen in 2020 en 2021 ook preventief bespoten tegen eikenprocessierups. Dit is te zien in onderstaande figuur met het aantal behandelde eiken per jaar.

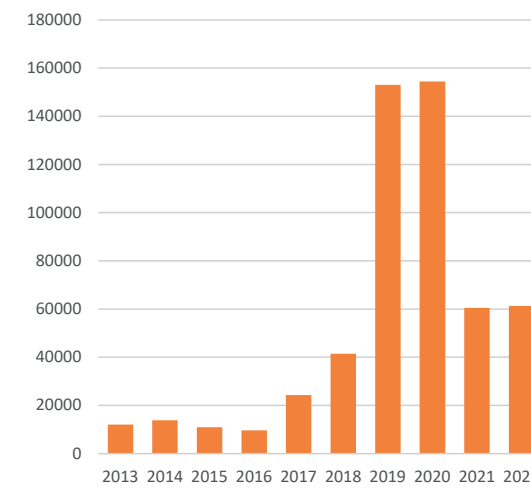
Figuur 2. Behandelde eiken per jaar

In 2019 en 2020 (waarin de plaagdruk extreem hoog was) was het nodig om op veel van de locaties waar preventief was bestreden ook curatief te bestrijden. In die jaren waren er zo veel meldingen dat het onmogelijk was om op alle meldingen te reageren en dat dus de reactietijd niet werd gehaald. Daarom was het ook onmogelijk het aantal curatief behandelde bomen in die jaren bij te houden. De in figuur 2 opgenomen aantallen curatief behandelde eiken in 2019 en 2020 zijn een inschatting achteraf.

Preventieve bestrijding door het spuiten met een (biologisch) bacterie-preparaat is relatief goedkoop en effectief. Het heeft echter mogelijk negatieve effecten op de natuur, omdat het (mogelijk) ook schadelijk is voor veel andere rupsen en insecten, en in de voedselketen daarvan. Bovendien gaat dit niet goed samen met beleid waarin natuurlijke plaagonderdrukking wordt gestimuleerd. Daarom hebben we in 2022 het aantal preventief behandelde bomen teruggedrongen (van ruim 14.000 naar ruim 5000); met name in de omgeving van beschermde soorten en natuurgebieden. Daarnaast zijn we in 2021 gestart met natuurlijke plaagonderdrukking door bevordering van natuurlijke vijanden. Ondermeer met vlinderfilterhotels en aangepast maaibeheer.

Kosten

De externe kosten voor de bestrijding van de eikenprocessierups in de afgelopen jaren zijn hieronder weergegeven.

Figuur 3. Totale externe kosten (€ per jaar)

Hierin is te zien dat de kosten voor de bestrijding van de eikenprocessierups in 2019 en 2020 zeer hoog waren. De afgelopen twee jaren investeerden we in het verzamelen en analyseren van data. Dit om beter inzicht te krijgen in de verwachte plaagdruk, ter voorbereiding op voorliggende beleidsplan. Daarnaast investeerden we in natuurlijke plaagonderdrukking door het stimuleren van natuurlijke vijanden van de eikenprocessierups.

Inzicht

Bestrijding heeft de laatste decennia niet geleid tot vermindering van de eikenprocessierups. In tegendeel, de eikenprocessierups lijkt zich aan te passen aan de bestrijding. Eén van de oorzaken waardoor de eikenprocessierups zo in aantal is toegenomen, is dat het natuurlijk evenwicht is verstoord waardoor de natuurlijke vijanden zijn verdwenen. Ecologen en entomologen adviseren om in te zetten op natuurherstel, biodiversiteit en natuurlijke vijanden voor een beter resultaat. Herstel van het natuurlijk evenwicht vraagt een lange termijn aanpak. Dat brengt naar verwachting op termijn meer structurele en daardoor ook goedkopere oplossing.

Ook in Helmond onderzoeken we de mogelijkheden om over te schakelen naar een aanpak die inzet op herstel van het natuurlijk evenwicht voor het beheersen van de eikenprocessierups. Hiervoor hebben we in 2002 de benodigde informatie verzameld en een risicoanalyse gemaakt.

2.3 Aanpak in 2022

Bestrijding

In 2022 hebben in Helmond 5180 bomen **preventief** behandeld met een bacteriepreparaat. Deze bomen zijn 1 keer behandeld. (In 2019, 2020 en 2021 werd 2 keer preventief gespoten.) Locaties buiten de bebouwde kom en aan de randen van de stad, waar beschermde soorten voorkomen, spuiten we sinds 2022 niet meer. Daarnaast bestreden we **curatief** op locaties waar melding werd gemaakt van aangetroffen nesten. Bewoners konden, net als vorig jaren, aangetroffen nesten melden.

Met de aannemer was de afspraak om de nesten op te ruimen:

- binnen de bebouwde kom binnen 3 dagen, en
- buiten de bebouwde kom binnen 7 dagen na melding.

In Melddesk registreerde de aannemer het aantal en de omvang van aangetroffen nesten.

Ecologische beheer: bevordering van natuurlijke vijanden

In 2021 zijn we bij wijze van proef (voor vijf jaar) gestart met **vlinderfilterhotels**. Het doel hiervan is de natuurlijke vijanden van de eikenprocessierups te bevorderen. In een vlinderfilterhotel kunnen parasieten de eikenprocessierups massaal parasiteren en doden. Deze parasieten kunnen vervolgens uitvliegen en in de omgeving nog veel meer eikenprocessierups infecteren. In 2022 breidden we het aantal vlinderfilterhotels uit, vooral op locaties waar we stopten met spuiten.

Ook zijn in maart 2022 een **ei-pakketten** van de eikenprocessierups geïnventariseerd. Doel hiervan was een betere inschatting van de potentiële plaagdruk dat jaar. Daarnaast zetten we in 2022 in op bevordering van de biodiversiteit via natuurvriendelijk (berm)beheer door aangepast maaibeheer.

Onderzoek en advies

Het doel was om de data te verzamelen over de populatie en aantasting van eikenprocessierups als basis voor nieuw beleid. Dit omvatte:

- 1. Registratie:** De gegevens uit Melddesk (locatie, aantal en de omvang) van aangetroffen nesten zijn (digitaal) op kaart vastgelegd. En ook de preventief bestreden locaties en inspectiegegevens.
- 2. Inspectie:** Het preventief inspecteren van eiken op eikenprocessierups-nesten om de aantasting in de gemeente in beeld te brengen. Dit in vooraf bepaalde inspectiegebieden en bij alle preventief betreden bomen. Het inspecteren van de preventief bestreden bomen was belangrijk om inzicht te krijgen in locaties waar verantwoord kan worden afgeschaald.

- 3. Feromoonvallen:** Met feromoonvallen is inzicht verkregen in de verspreiding van de populatie eikenprocessierups en de actuele plaagdruk. Op basis hiervan kan de te verwachten plaagdruk van het volgende jaar goed worden ingeschat. De feromoonvallen zijn in 5 clusters van drie vallen bij elkaar opgehangen.

4. Beheer advies 2023

2.4 Resultaten over 2022

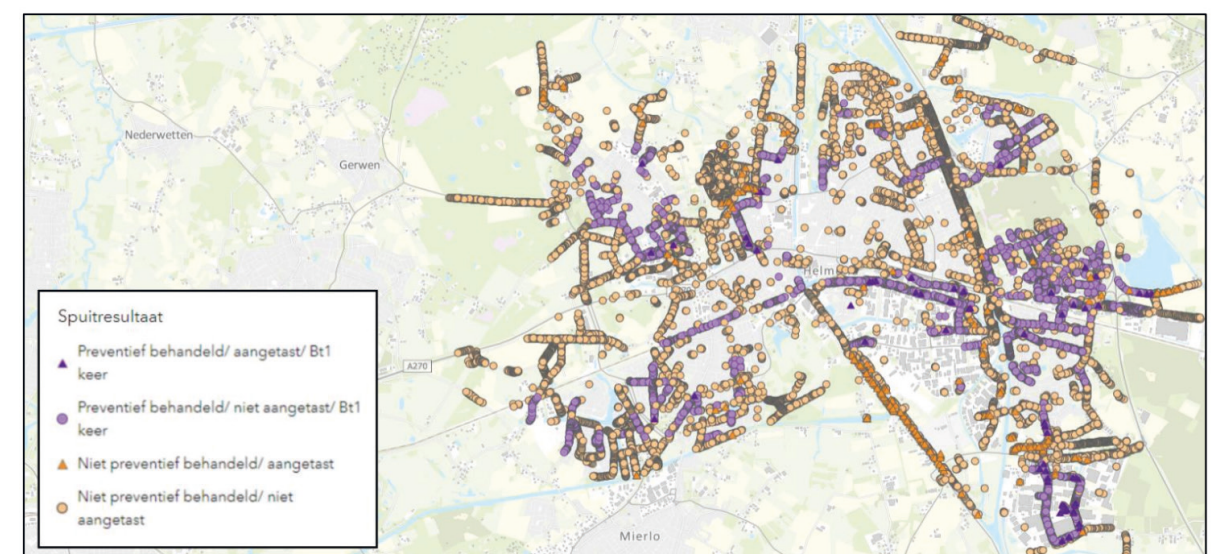
Resultaat vlinderfilterhotels en ei-pakket-inventarisatie

Bij de tussentijdse evaluatie van de vlinderfilterhotels werden kleine nesten aangetroffen met een redelijke parasiteringsgraad. Op basis hiervan werd voor 2022 een gemiddeld lage plaagdruk verwacht voor heel Helmond. Dit werd bevestigd bij de inventarisatie van ei-pakketten, eind maart 2022, waarbij geen nieuwe ei-pakketjes werden gevonden. Mede op basis hiervan is gekozen om in 2022 minder bomen preventief te behandelen met een bacteriepreparaat. Uit de monitoring van de vlinderfilterhotels in 2022 zien we in Helmond gemiddeld een hoog percentage parasieten in de hotels. Alleen het gebied ten noorden van de Kasteeltraverse en ten oosten van de Zuid-Willemsvaart (oude kanaal) was aantal parasieten laag. In totaal is er met de 22 hotels in Helmond een goede verhouding tussen vlinders van de eikenprocessierups en natuurlijke vijanden.

Resultaat bestrijding

De preventieve bestrijding in 2022 heeft een goede effectiviteit gehad van 98,5%. In slechts 78 van de 5.180 preventief behandelde bomen (dus 1,5 %) zijn toch nesten van de eikenprocessierups aangetroffen (zie kaart 1).

De grootste concentratie hiervan is op het Bedrijventerrein Zuid-Oost Brabant.

Figuur 4. Resultaat preventieve bestrijding 2022 (Terra Nostra)

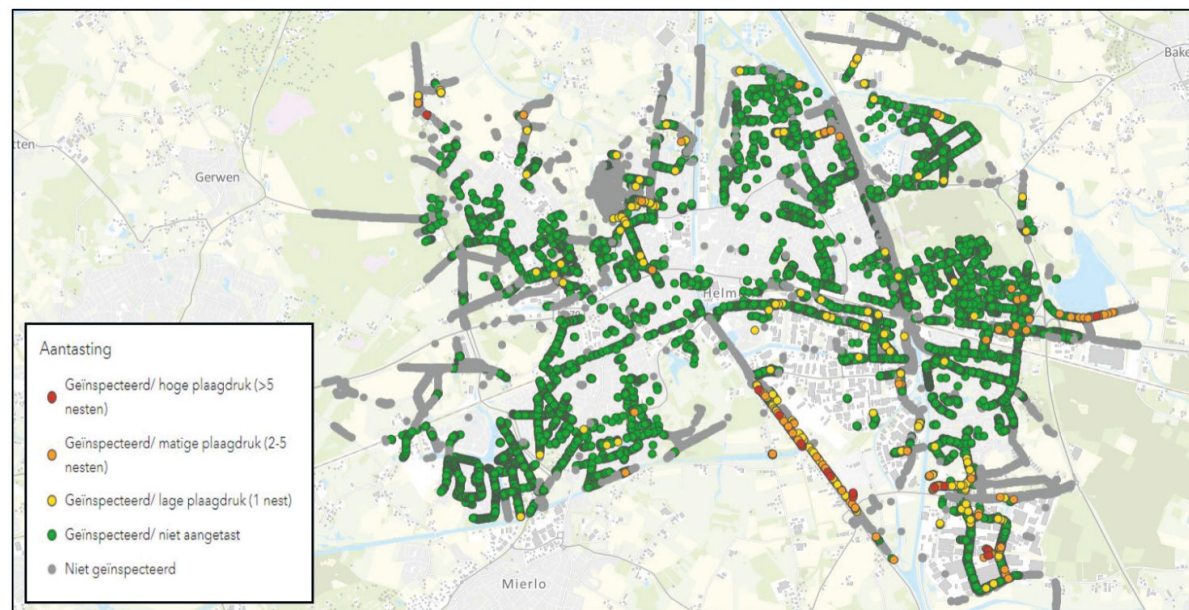
In 2022 zijn in totaal 44 meldingen van eikenprocessierups door bewoners gedaan (in 8 gevallen bleek het om iets anders te gaan dan eikenprocessierups). Elke melding is opgevolgd door curatieve bestrijding.

Resultaat inspecties

Uit de inspecties blijkt dat in 2022 de eikenprocessierups verspreid over het hele grondgebied van Helmond voorkwam. De aantasting door eikenprocessierups was laag. Van de 11.735 geïnspecteerde eiken bleken 369 bomen aangetast door eikenprocessierups (zie kaart 2):

- 31 bomen met hoge plaagdruk (5 of meer nesten per boom),
- 114 bomen met een matige plaagdruk (2-5 nesten per boom) en
- 237 bomen met een lage plaagdruk (1 nest per boom).

Dit is slechts 1,9% van het aantal individueel geregistreerde eiken. Gemeente Helmond heeft 19.125 eiken in beheer (voor zover individueel geregistreerd; daarnaast staan ook eiken in bossen en landschappelijke beplantingen).

Figuur 5. Overzicht aantasting en plaagdruk 2022 (Terra Nostra)

Op twee locaties is op basis van de inspectieresultaten geconcludeerd dat de plaagdruk mogelijk opbouwt:

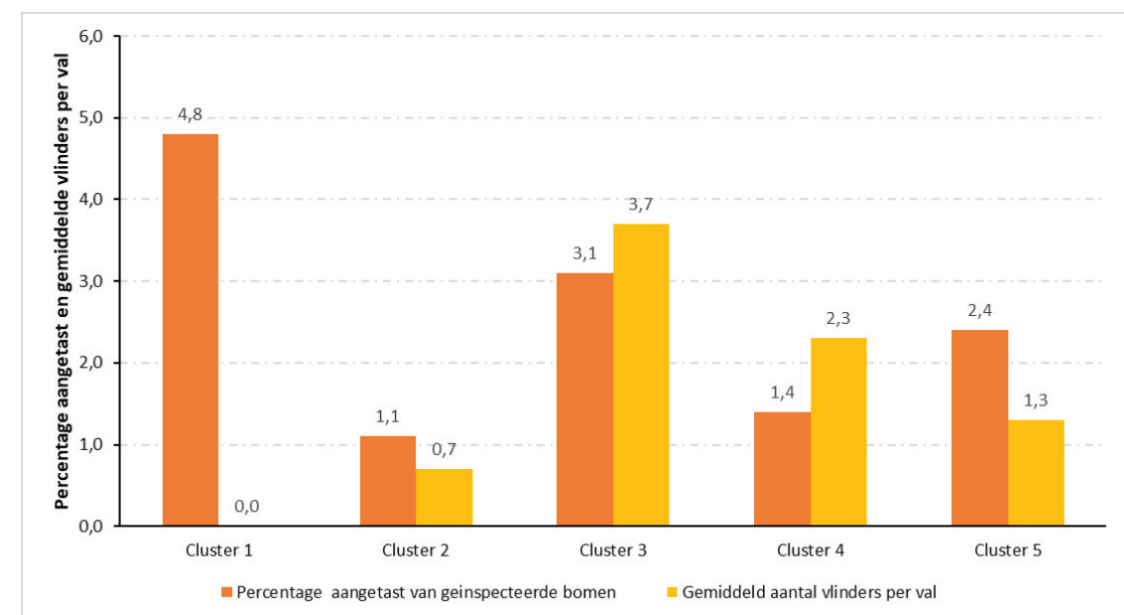
- Op het bedrijventerrein is 4,5% van de preventief behandelde bomen alsnog aangetast, met een matige plaagdruk.
- In Rijpelberg zijn er maar 38 aangetaste bomen aangetroffen, waarvan 32 bomen met een matige plaagdruk.

Beide is opvallend en duidt mogelijk op een opbouwende plaagdruk.

Resultaat feromoonvallen

Op 5 locaties in Helmond hebben feromoonvallen gehangen in de periode van 6 juli tot 5 september. Hierin zijn in totaal 24 vlinders van de eikenprocessierups gevangen.

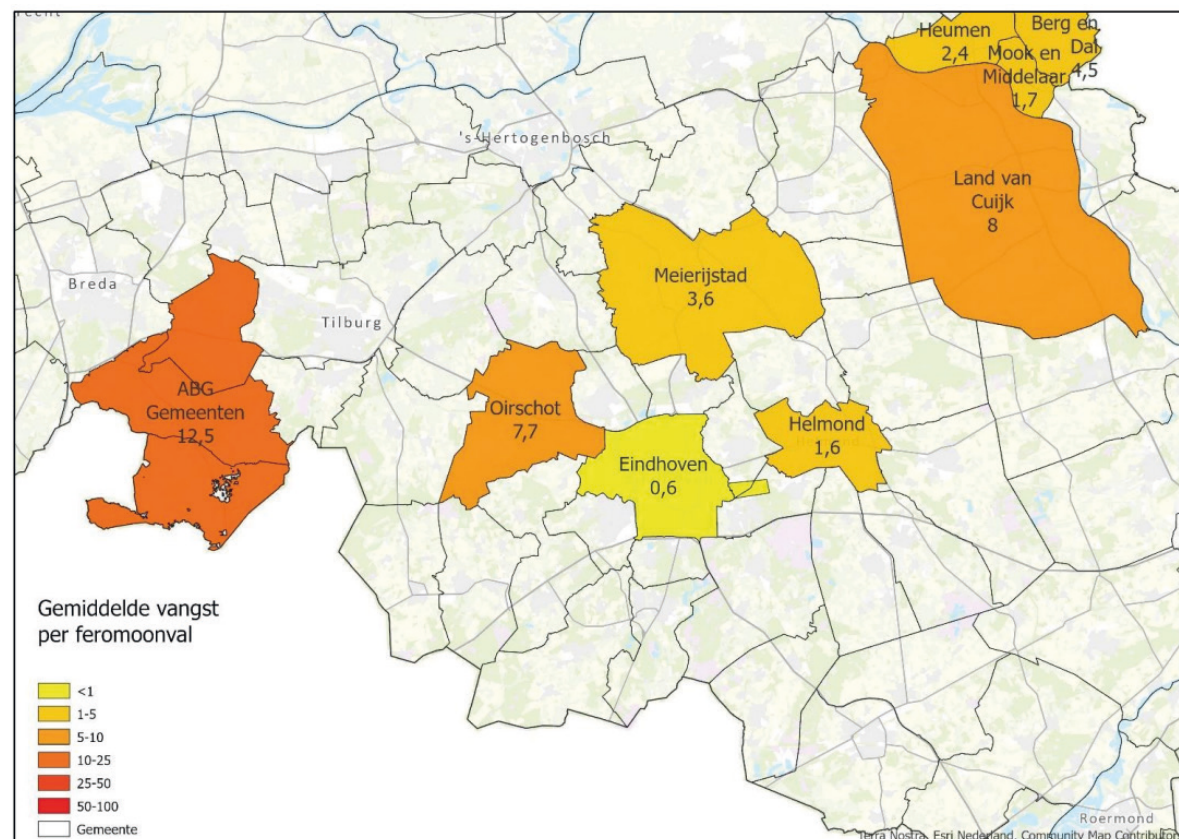
In de feromoonvallen van cluster 2 tot en met 5 is het aantal gevangen vlinders ongeveer gelijk met het aantastingsbeeld in die wijk. (zie tabel 1). In cluster 1 (in Brouwhuis) zijn geen vlinders gevangen, terwijl in die wijk 4,8% van de geïnspecteerde eiken was aangetast. Mogelijk is dit een gevolg van goede curatieve bestrijding. Want verwijderen van nesten voordat de vlinders uitvliegen voorkomt verspreiding van de eikenprocessierups.

Figuur 6. Resultaat feromoonvallen vergeleken met aantastingsbeeld 2022 (Terra Nostra)

Het gemiddeld aantal gevangen vlinders per feromoonval in Helmond is 1,6. Dit is laag in vergelijking met andere gemeenten in Midden-Brabant, waar gemiddeld 6,1 vlinder per val is aangetroffen (zie onderstaande kaart).

In 2022 is landelijk een afname waargenomen van 24 naar gemiddeld 8,6 vlinders per val.

Figuur 7. Vergelijking feromoonvalmonitoring 2022 in midden Brabant (Terra Nostra)

Op basis van het lage aantal aangetroffen vlinders in Helmond en de landelijke afname van de waarnemingen, is de te verwachten plaagdruk voor 2023 laag. De resultaten van de voorjaarscontrole (in 2023) in de vlinderfilterhotels, in combinatie met ei-pakkettelling, geeft nog beter inzicht in de te verwachten plaagdruk in 2023.

2.5 Conclusies

In de afgelopen 25 jaar waarin we de eikenprocessierups nu bestrijden (preventief en curatief), hebben we een aantal belangrijke lessen geleerd:

1. We hebben er rekening mee te houden dat de eikenprocessierups een vast onderdeel van de leefomgeving blijft, vergelijkbaar met de teek, de wesp en de mug;
2. De plaagdruk van de eikenprocessierups lijkt pieken en dalen te kennen met tussenpozen van circa 10 jaar;
3. In 2019 en 2020 (waarin de plaagdruk extreem hoog was) was het nodig om op veel van de locaties waar preventief was bestreden ook curatief te bestrijden;
4. Preventieve bestrijding door het spuiten met een (biologisch) bacterie-preparaat is relatief goedkoop en effectief. Het heeft echter mogelijk negatieve effecten op de natuur. Daarom is het wenselijk om preventieve bestrijding zo snel als mogelijk (met het oog voor gezondheidsrisico's) af te bouwen;
5. Continue verzamelen en analyseren van data is nodig voor beter inzicht in verwachte plaagdruk, om daar onze aanpak op af te stemmen;
6. Essentieel is het samenwerken en delen van kennis en ervaring, als onderdeel van het kennisnetwerk van de provincie en met het Kenniscentrum eikenprocessierups.

Op basis van de inspecties en monitoring in 2022 en de landelijke trend is het aannemelijk dat de plaagdruk in 2023 vergelijkbaar is, of licht zal dalen ten opzichte van 2022. Alleen op het Bedrijventerrein Zuid-Oost Brabant en Rijpelberg is mogelijk een opbouw van de plaagdruk gaande. 2023 lijkt dus een goed moment om te stoppen met de preventieve bestrijding.

3 Visie en strategie

Visie

De eikenprocessierups en de gezondheidsklachten als gevolg van contact met de brandharen van de rups zijn een blijvend punt van aandacht. De meest duurzame manier om overlast van de eikenprocessierups te beperken is door herstel van de balans in de natuur. Dit stelt de natuur in staat insectenplagen, zoals van de eikenprocessierups, te reguleren en beperken. Uitroeien van de eikenprocessierups zal niet lukken; hun aantal, de overlast en gezondheidsrisico's kunnen we wel beperken.

Uitgangspunten in het beheer zijn:

- Behoud bomenbestand: geen bomen kappen vanwege eikenprocessierups
- Ongewenste schade aan natuur vermijden:
 - Rekening houden met beschermde (vlinder)soorten bij keuze van maatregelen
 - Terugdringen biologische (of chemische) bestrijding
- Beperken financiële risico's en kosten: inzet op inzicht in plaagontwikkeling om daarop te anticiperen.

Strategie

De visie en uitgangspunten hebben we vertaald in een strategie voor de aanpak van de eikenprocessierups in de openbare ruimte in Helmond. Deze is gebaseerd op de Leidraad en omvat:

Omschakelen van bestrijden naar beheersen:

“Beheersen is de basis en bestrijden de uitzondering”

A. **Beheersen** door natuurlijke plaagonderdrukking. Dit omvat gelijktijdige inzet op:

a. Stimuleren van meer variatie in boomsoorten

Met relatief minder eiken wordt een gebied minder aantrekkelijk en is de plaagvorming van de eikenprocessierups minder.

b. Omvormen naar natuurlijke vegetatie

Natuurlijke vegetatie, bijvoorbeeld door minder te maaien, verhoogt de biodiversiteit en het aantal natuurlijke vijanden.

c. Stimuleren van natuurlijke vijanden

Natuurlijke vijanden eten of parasiteren de eikenprocessierups en hebben zo een plaag onderdrukkende werking.

Met de combinatie van deze maatregelen verlagen we de kans op een hoge plaagdruk.

B. **Bestrijden** (weghalen nesten) in de openbare ruimte waar nodig op basis van actuele risicoanalyse en plaagdruk conform Leidraad (zie toelichting in bijlage 1 en 2).

5. Registreren, monitoren en evalueren

Jaarlijks verzamelen we gegevens uit inspecties, monitoring en evaluatie. Hiermee verkrijgen we inzicht de plaagontwikkeling. Dit vormt de basis voor de aanpak en eventueel bijstelling daarvan gedurende het jaar.

6. Proactief communiceren

Communicatie speelt bij de aanpak van de eikenprocessierups een belangrijke rol. We informeren bewoners over een aantal aspecten:

- werkwijze gemeente en meldpunt voor nesten in de openbare ruimte;
- beperken van de kans op gezondheidsklachten;
- bijdrage aan natuurlijke plaagonderdrukking op eigen terrein.

7. Samenwerken en innoveren

We werken samen en stemmen onze werkwijze af in de regio. Ook blijven we op de hoogte blijven van nieuwe inzichten en ontwikkelingen door kennisuitwisseling. En we passen kansrijke vernieuwingen toe.

4 Aanpak

De visie en strategie in hoofdstuk 3 werken we in dit hoofdstuk uit tot een concrete aanpak voor de communicatie, natuurlijke plaagonderdrukking, plaagbestrijding en monitoring. En daarbij geven we aan wat de kosten van deze aanpak is.

4.1 Communicatie

Het voorkomen en bestrijden van overlast door de eikenprocessierups is sterk verbonden met tijdige, juiste en effectieve communicatie.

Communicatieopgave: inwoners vooraf informeren over de nieuwe werkwijze en over wat ze zelf kunnen doen (of laten) om eventuele overlast en gezondheidsrisico's te verminderen.

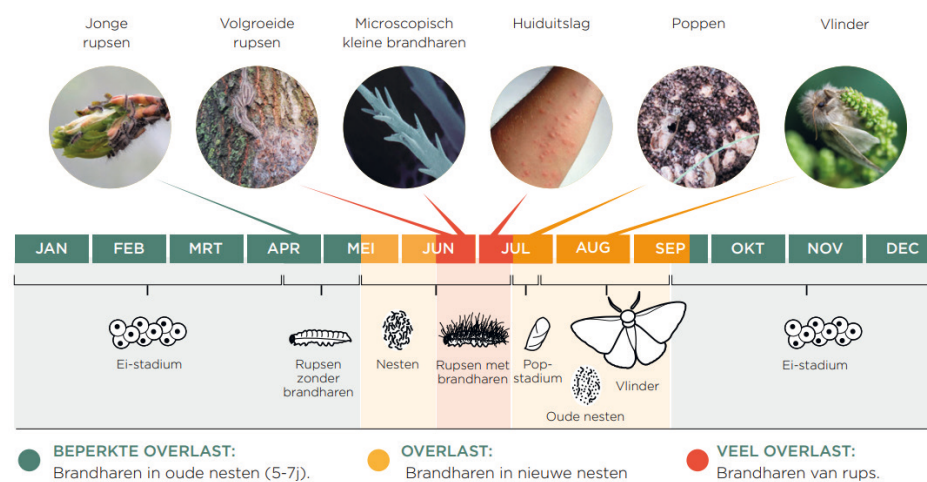
Doelgroepen:

- Intern: de organisatie en bestuur, KCC en Wijkadviseurs
- Extern: alle inwoners van de gemeente Helmond

Boodschap: Wij geven de natuur de ruimte! Nieuwe aanpak eikenprocessierups; waarom? Leren leven met de eikenprocessierups: hoe dan? En wat kunt u zelf doen?

Strategie: Om vragen van inwoners voor te zijn, gaan we inwoners vooraf informeren. Om een zo groot mogelijke groep te bereiken, zetten we diverse communicatiemiddelen in. Verder maken we gebruik van bestaande (eerder ontwikkelde) middelen van de gemeente Helmond zelf, waar mogelijk aangevuld met communicatiemiddelen van andere partijen, zoals de GGD.

Het zwaartepunt van de communicatie ligt in de periode medio mei tot augustus, wanneer de eikenprocessierups (mogelijk) overlast geeft (zie onderstaande figuur).

Figuur 8. Jaarcyclus eikenprocessierups (bron: Leidraad)

Inzet communicatiemiddelen

De inzet van communicatiemiddelen hebben we afgestemd op de jaarcyclus van de eikenprocessierups. Deze omvat:

- Webpagina Rupsen (www.helmond.nl/rupsen) met informatie over de werkwijze en Q&A
- Webpagina maaien (www.helmond.nl/maaien) met uitleg natuurlijke plaagonderdrukking
- Gemeentepagina: Info bestrijding en melden nesten (week 19 of 20)
- Bij hoge plaagdruk info bestrijding en melden nesten herhalen in week 22/25
- Aanvullend (indien nodig): Bij hoge plaagdruk en intensieve aanwezigheid mens/dier eventueel waarschuwingsborden plaatsen en afzetten met lint

De informatie op de webpagina's en de gemeentepagina actualiseren we jaarlijks.

Het exacte moment van communiceren kan jaarlijks verschillen, afhankelijk van het weer en de ontwikkeling van de rupsen. We bepalen dit jaarlijks op basis van actuele ontwikkeling van de eikenprocessierups. Dit stemmen we jaarlijks intern af in maart en gedurende het 'overlastseizoen'.

4.2 Beheersen door natuurlijke plaagonderdrukking

We richten ons op het creëren van een omgeving met een hoge biodiversiteit die onaantrekkelijk is voor de eikenprocessierups en aantrekkelijk voor natuurlijke vijanden. In gebieden met hoog risico heeft bevordering van natuurlijke plaagonderdrukking de hoogste prioriteit. De aanpak omvat gelijktijdige inzet op meerdere maatregelen, zoals beschreven in de volgende paragrafen.

4.2.1 Vergroten variatie in boomsoorten

Ruim 30% van ons bomenbestand (exclusief Bomen in bossen, landschappelijke beplantingen, houtwallen en stroken bosplantsoen) bestaat uit eiken. Vooral de lange rijen eiken langs wegen, langzaam verkeersroutes en de kanalen zijn routes waarlangs de eikenprocessierups zich makkelijk kan verspreiden.

We zetten in op een lager aandeel eiken, om onze stad minder aantrekkelijk te maken voor de eikenprocessierups. Dit doen we door bij aanplant te kiezen voor een meer gevarieerd sortiment.

Voor bossen wordt de 10-20-30 diversiteitsrichtlijn van Santamour (1990) vaak als streefwaarde gehanteerd. Onderzoek heeft echter aangetoond dat juist bij insectenplagen deze norm niet streng genoeg is. Daarom hanteren we voor nieuwe inrichting in de stedelijke omgeving de 5-10-20 norm (Barker 1975):

- Maximaal 5% van het totale bomenbestand mag van dezelfde soort zijn (in dit geval de zomereik (*Quercus robur*);
- Maximaal 10% van het totale bomenbestand mag van hetzelfde geslacht zijn (in dit geval het geslacht eiken (*Quercus*);
- Maximaal 20% van het totale bomenbestand mag van dezelfde familie zijn (in dit geval de napjesdragersfamilie, Fagaceae; met onder andere de kastanjes (*Castanea*), beuken (*Fagus*) en eiken (*Quercus*).

Voor bestaande bomenbestand is deze norm een lange termijn doelstelling. We willen hier naar toe werken door ‘Passieve omvorming’. Dit houdt in dat we eiken die zijn gestorven of omgewaaid niet opnieuw aanplanten, maar vervangen voor een andere boomsoort. Ook eiken die aan het eind van hun levensduur zijn én een gevaar vormen voor hun omgeving, vervangen we door andere boomsoorten.

4.2.2 Stimuleren natuurlijke vijanden

Natuurlijke vijanden eten of parasiteren de eikenprocessierups en beperken zo de plaagdruk van de eikenprocessierups. We bevorderen natuurlijke vijanden van de eikenprocessierups met 22 vlinderfilterhotels, verspreid over Helmond. In een vlinderfilterhotel kunnen parasieten de eikenprocessierups massaal parasiteren en doden. Deze parasieten kunnen vervolgens uitvliegen en in de omgeving nog veel meer eikenprocessierups infecteren. De inzet van vlinderfilterhotels doen we bij wijze van proef voor een periode van 5 jaar: van 2021-2025. De Vlinderfilterhotels en bijbehorende monitoringsprogramma zijn momenteel onderdeel van wetenschappelijk onderzoek. De resultaten worden in 2023/2024 bekend. Op basis daarvan en onze eigen ervaringen beslissen we in 2025 over het vervolg na 2025.

Ook door te kiezen voor meer natuurlijke vegetaties en biodiversiteit geven we natuurlijke vijanden meer kans.

4.2.3 Omvormen naar natuurlijke vegetatie

We streven naar meer biodiversiteit en natuurlijke vegetaties door keuzes in richting en beheer. In het beheer kiezen we bijvoorbeeld voor:

- minder vaak maaien en meer variatie in maaitijdstip en -frequentie;
- blad zo veel mogelijk laten liggen of verwerken in plantvakken;
- snoeihout terplekke laten liggen of verwerken in rillen of houtwallen.

In de inrichting kiezen we zo veel mogelijk voor:

- groen-blauwe dooradering van gebieden met zo veel mogelijk variatie
- gelaagde beplanting met een boom-, struik- en kruidlaag met inheemse soorten
- beplantingsstroken met voldoende breedte en afstand tot bebouwing voor het uit laten groeien tot volwaardige bomen en struiken.

De monitoring van vlinderfilterkasten geeft inzicht in de stand van de natuurlijke vijanden van de eikenprocessierups. Waar weinig natuurlijke vijanden worden aangetroffen overwegen we biotoopverbetering om natuurlijke vijanden te stimuleren. Daarbij is het belangrijk te vermelden dat alle biotoopverbeteringen (in beheer en inrichting) tijd nodig hebben voordat ze effect hebben.

4.2.4 Bijdrage aan biodiversiteit door bewoners en bedrijven

Ook bewoners en bedrijven kunnen een belangrijke bijdrage leveren aan meer biodiversiteit en meer natuurlijke vijanden. Bijvoorbeeld door:

- inzaaien met bloeiende bloemen;
- aanplant van een heg, dichte struiken of klimop tegen een schutting of tuinmuur;
- nestkastjes voor mezen en voor mussen ophangen;
- speciale vleermuiskasten ophangen.

Daarmee helpen ze de natuur om plagen, zoals de eikenprocessierups, te beheersen en overlast te beperken. Het vergroot bovendien de belevingswaarde.

Jaarlijks zoeken we actief naar nieuwe kansen en mogelijkheden om bewoners en bedrijven te stimuleren bij te dragen aan de biodiversiteit en natuurlijke plaagonderdrukking. Zoals bijvoorbeeld in 2019 en 2020 door bollen en vogelhuisjes aan te bieden.

4.3 Bestrijden waar nodig

4.3.1 Curatieve bestrijding

Waar gedurende het seizoen (mei tot augustus) nesten in de openbare ruimte worden aangetroffen (melding via Melddesk) laten we deze door een aannemer curatief bestrijden. Hierbij hanteren we afgesproken reactietijden (zie onderstaande tabel) afgestemd op de mate risico voor mens en dier zoals vastgelegd in de Leidraad (zie nadere toelichting in bijlage 1).

Tabel 1. Reactietijd curatieve bestrijding eikenprocessierups

Aanwezigheid mens en dier	Extensief gebruik	Matig intensief gebruik	Intensief gebruik
Reactietijd voor curatieve bestrijding	< 7 werkdagen*	< 5 werkdagen	<3 werkdag
	Bij ernstige overlast bestrijden we met spoed (binnen 1 werkdag)		

* tot 1 juli alleen bij matige of hoge plaagdruk

Tot een hoogte van 8 meter bestaat de curatieve bestrijding uit het machinaal opzuigen van nesten. Op moeilijk bereikbare plaatsen worden nesten eventueel handmatig geplukt. De aannemer registreert het aantal en de omvang van de aangetroffen nesten in Melddesk.

Tot 1 juli laten we alleen nesten verwijderen bij matige of hoge plaagdruk en (matig)intensief gebruik door mens en dier. Hiermee zorgen we voor het in standhouden van een kleine populatie eikenprocessierups in gebieden waar weinig mensen en dieren komen. Dit is noodzakelijk voor de overleving van natuurlijke vijanden die de plaag helpen beheersen. En het is ook nodig om nesten te kunnen oogsten voor de Vlinderfilterhotels. Na 1 juli zijn alle te verwijderen nesten namelijk oogstbaar en inzetbaar voor monitoring en duurzaam beheer van eikenprocessierups met de Vlinderfilterhotels.

4.3.2 Stoppen met preventieve bestrijding

Preventieve bestrijding past niet in of grenzend aan natuurgebieden en bij aanwezigheid van actief en passief beschermde (vlinder)soorten. Daarom zijn we in 2022 begonnen met afbouwen van spuiten in de nabijheid van beschermde soorten en natuurgebieden.

Preventief spuiten gaat echter ook niet goed samen met maatregelen die natuurlijke plaagonderdrukking stimuleren. Concreet betekent dit, dat we niet willen spuiten bij:

- beschermde gebieden: in en 10 meter rondom NatuurNetwerk Brabant en “De Groene Punt”;
- aanwezige natuurlijke vijanden: een cirkel van 500 meter rondom elk vlinderfilterhotel;
- aanwezige passief en actief beschermde (vlinder)soorten (en nesten) volgens de Wet Natuurbescherming. Dit betref zowel vlinders als vogels, insecten/geleedpotigen en zoogdieren. Hiervoor checken we jaarlijks de natuurwaarnemingen (uit de NDFP).

Passief beschermd zijn soorten die de Wet Natuurbescherming strikt beschermt omdat ze (ernstig) bedreigd zijn. Deze soorten mogen bijvoorbeeld niet worden gevangen of gedood. Op locaties waar deze soorten voorkomen, mag niet worden gespoten met biologische dan wel chemische middelen plaatsvinden waarbij rupsen van vlinders gedood worden.

Actief beschermd zijn soorten waarvoor in het kader van de Wet Natuurbescherming de zorgplicht geldt. Dat wil zeggen dat men rekening dient te houden met deze soorten bij de afweging om al dan niet een bestrijding van eikenprocessierups uit te voeren met middelen, die voor vlinders non-selectief zijn. In het geval dat een groot risico op overlast voor mens en dier wordt verwacht, kan men besluiten tot preventieve bestrijding (zie: Leidraad).

Gezien de lage verwachte plaagdruk stoppen we in 2023 overal met preventieve bestrijding.

Deze keuze maken we op basis van analyse van de inspectie- en monitoringsgegevens over het seizoen van 2022 in :

- de risicozonering (zie bijlage 1);
- de actuele plaagdruk (zie bijlage 2);

Risico bij stoppen met spuiten is dat we meer curatief moeten bestrijden, als de plaagdruk toch hoger blijkt. En dat brengt hogere kosten met zich mee.

Om dit risico goed in te schatten is jaarlijkse monitoring van de plaagdruk nodig (zie paragraaf 4.4).

4.4 Registratie, monitoring en jaarlijkse evaluatie

Gedurende het jaar registreren we informatie uit meldingen (aantal/omvang aangetroffen nesten). Daarnaast laten we indien nodig nader onderzoek doen:

- Inspectie: 250 meter rondom aangetaste eiken en gebieden met verhoogd risico. Gebieden met mogelijke opbouw van de plaagdruk vroegtijdig inspecteren (waar nodig opvolgen met curatieve bestrijding) en inspectie herhalen tijdens het seizoen;
- Ei-telling in maart voor een betere inschatting van de potentiële plaagdruk dat jaar;
- Feromoonvallen onderzoek voor inzicht in de verspreiding van de populatie eikenprocessierups en de actuele plaagdruk, om een inschatting te maken van de te verwachten plaagdruk van het volgende jaar.

Op basis van alle gegevens maken een inschatting van de verwachte plaagdruk volgend jaar.

4.5 Samenwerking en innovatie

We werken samen en stemmen onze werkwijze af met buurgemeenten en grote terreinbeheerders in en rond Helmond (zoals Rijkswaterstaat). Ook blijven we op de hoogte van nieuwe inzichten en ontwikkelingen door kennisuitwisseling. Bijvoorbeeld door deelname aan het regio-overleggen van de provincie.

We zorgen dat we geïnformeerd blijven over innovaties op vakgebied, onder meer via het Kennisplatform Eikenprocessierups. En we proberen voor Helmond interessante nieuwe mogelijkheden uit door (kleinschalige) proeven of pilotprojecten. Zo proberen we jaarlijks steeds beter grip te krijgen op beheersing van de eikenprocessierups in Helmond.

4.6 Kosten

De begrote kosten voor de beheersing van de eikenprocessierups volgens dit beleidsplan bedragen circa € 100.000 per jaar. Deze kosten dekken we uit het onderhoudsbudget groen.

Dit is exclusief de kosten voor het vergroten van de variatie in boomsoorten en het omvormen naar meer natuurlijke vegetatie.

De werkelijke kosten voor beheersing van de eikenprocessierups kunnen sterk variëren van jaar tot jaar, afhankelijk van de werkelijke plaagdruk. Hierover rapporteren we via de budgetcyclus.

Bijlage 1. Risicoanalyse

Conform de Leidraad

Deze risicoanalyse is ontwikkeld om aan de hand van twee factoren een risico inschatting te maken voor risicovolle plaatsen in het beheergebied. Op basis daarvan kan de beheersing van de eikenprocessierups ruimtelijk worden gedifferentieerd. Voor een goede inschatting van het risico en geadviseerde beheermethodes kijkt men naar de aanwezigheid van mensen en dieren en de verwachte plaagdruk.

Gevoelige soorten

De eikenprocessierups komt voor op alle soorten eiken, alleen met een duidelijke voorkeur voor de zomereik (*Quercus robur*). Het risico op besmetting met eikenprocessierups beperkt zich dus tot gebieden waar veel eiken voorkomen. De boomhoogte is bepalend voor de omvang van het risicogebied. Het gevoeligst zijn jonge en halfwas eiken langs wegen, met weinig ondergroei (lanen).

Figuur 9. Bosgebieden en eiken in openbaar gebied in Helmond

Op de kaart is zichtbaar hoe belangrijk de eik is in onze boomstructuur.

Aanwezigheid van mensen en dieren

De aanwezigheid van mensen en dieren bepaalt de mate van de (potentiële) overlast door de eikenprocessierups.

De Leidraad maakt onderscheid in drie gebruiksklassen: Intensief, Matig en Extensief.

Hierbij kijken we naar vijf aspecten:

Intensief gebruik	Matig intensief gebruik	Extensief gebruik
1. Woningen en bedrijven		
Zone om woningen en particuliere/gemeenschappelijke tuinen van 10 m. Bij bedrijfsgebouwen de zone rondom de gebruikte ingang(en) en buitenruimtes.	Zone om woningen incl. tuinen en bedrijfsgebouwen < 50 m.	Bedrijfsgebouwen met slechts incidenteel bezoek.
2. Openbare voorzieningen		
Winkelcentra, Horeca, Scholen en kinderdagverblijven, Zorgcentra en ziekenhuizen. Knooppunten openbaar vervoer Drukke (fiets)parkeerplaatsen.	Haltes openbaar vervoer, Carpoolplaatsen, (Fiets)parkeerplaatsen.	Bedrijfsgebouwen met slechts incidenteel bezoek.
3. Recreatie		
Campings, vakantieparken, intensieve dagrecreatie (speeltuinen, attractieparken, zwembaden en -plassen), evenementenlocaties, parken binnen de bebouwde kom.	Zit- en picknickbanken in bos en natuur, routeborden fietsknooppunten Parken buiten de bebouwde kom.	
4. Wegen en routes		
	Drukke fiets- en wandelroutes (woon-werk-school en ontsluitingsroutes), veel gebruikte recreatieve routes (knooppuntroutes, uitgezette wandel- en ruiterroutes).	Rustige fiets-, wandel- en ruiterroutes.
5. Dieren		
	Boerderijen met intensieve beweiding, maneges, dierenopvang/asiel, drukke hondenuitlaatvelden en -routes.	Extensieve landbouw.

De aanwezigheid van mensen en dieren blijft redelijk gelijk over de jaren. Deze analyse voeren we dus niet jaarlijks volledig opnieuw uit.

Risicozonering

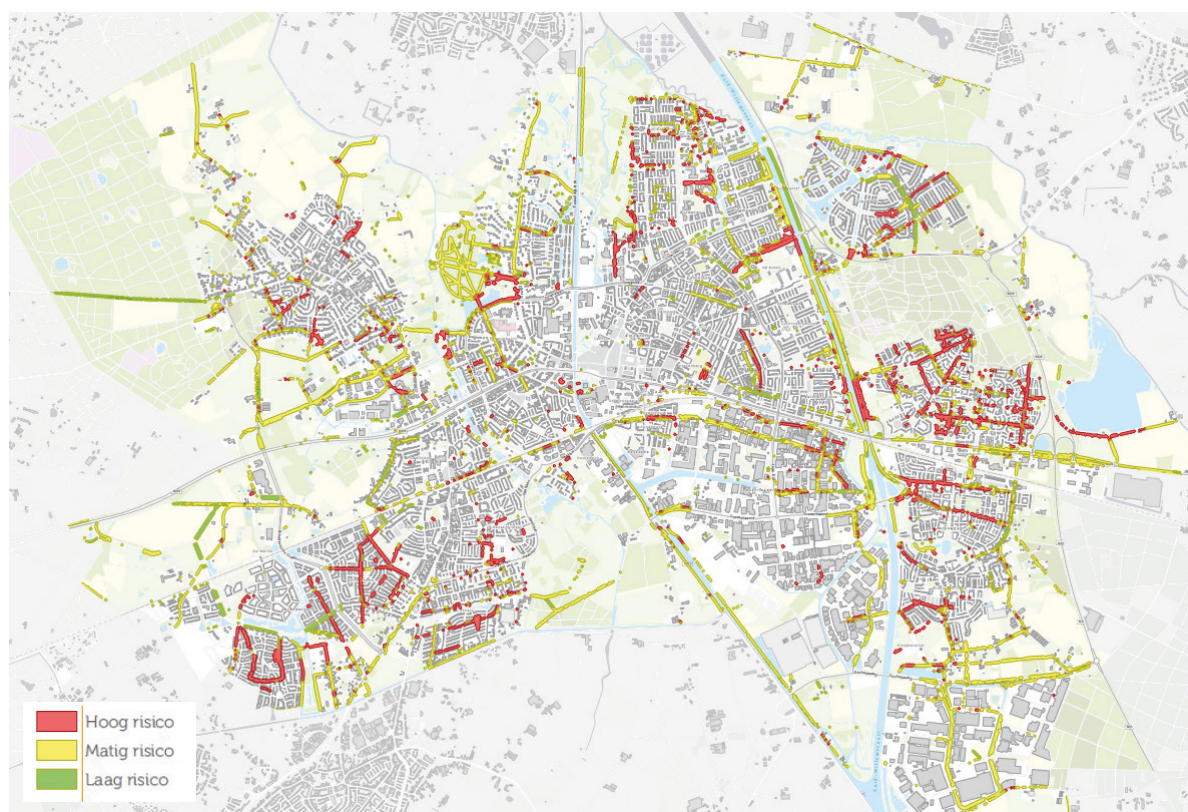
Op basis van de hiervoor beschreven risicofactoren is een risicozonering gemaakt door Terra Nostra.

Deze risicozonering omvat:

1. Aanduiding van een risicogebied rond bij gevoelige soorten, afhankelijk van boomhoogte;
2. Risicoclassificatie op basis van de mate van aanwezigheid van mens en dier.

Resultaat is onderstaande gedetailleerde kaart met een inschatting van het risico op besmetting met de eikeprocessierups voor alle (gevoelige) eiken in de hele gemeente.

Figuur 10. Risicozonering eikeprocessierups in Helmond (Terra Nostra 2023)

Deze risicozonering vormt de basis voor de aanpak van de eikeprocessierups.

Bijlage 2. Definitie plaagdruk

Conform de Leidraad

De omvang van de populatie van het voorgaande jaar is een belangrijke indicator voor het risico op verspreiding en de mogelijke plaagdruk komend jaar. Inzicht in de plaagdruk kunnen we verkrijgen door jaarlijkse inspectie van nesten, feromoonvallen en ei-telling.

Inspectie nesten

Een inspecteur maakt terplekke een inschatting van de hoeveelheid aangetroffen eikeprocessierupsen. We onderscheiden 3 categorieën op basis van aantal en omvang van de aangetroffen nesten en aantal gekoloniseerde eiken (conform Leidraad).

Tabel 4. Onderscheiden categorieën plaagdruk op basis van aantal nesten per boom

Categorie	Aantal nesten* per boom	Aantal gekoloniseerde eiken
Laag	≤1 tennisbalgroot nest	<20% van de bomen
Matig	2 – 5 tennisbalgrote nesten	20-50% van de bomen
Hoog	≥5 tennisbalgrote nesten	>50% van de bomen

* Hierbij worden alle aangetroffen nesten omgerekend naar tennisbalgrootte:

1 voetbal groot nest = 5 tennisballen

1 deken = 10 tennisballen

Feromoonvallen

Feromoonvallen geven, aanvullend op de resultaten van de inspecties, inzicht in trends over meerdere jaren en in regio's.

Tabel 5. Onderscheiden risicozones voor verwachte plaagdruk bij feromoonvallen

Categorie	Aantal gevangen vlinders per val
Laag	≤5 vlinders
Matig	6 – 19 vlinders
Hoog	> 20 vlinders

Eipakket-telling

Inventarisatie van eipakketten in het voorjaar geeft een goed beeld van de verwachte plaagdruk in komend groeiseizoen.

Dit is gedaan door te zoeken naar ei-pakketjes in de kronen van verschillende bomen. Middels deze steekproef kan een indicatie worden gegeven van de hoeveelheid rupsen in de zomer.

